

РОЗДІЛ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.95 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.14>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЕРЕВІРКИ ДОБРОЧЕСНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ ЯК ОДНОГО З ЕТАПІВ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Азаренко Т.І.,

аспірантка Науково-дослідного інституту публічного права

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0553-4306>

Азаренко Т.І. Адміністративно-правові передумови запровадження перевірки доброчесності в Національній поліції як одного з етапів реформування правоохоронних органів України.

У статті досліджені адміністративно-правові передумови запровадження перевірки доброчесності в Національній поліції як одного з етапів реформування правоохоронних органів.

Зауважено, що вдосконалення організації та діяльності правоохоронних органів, шляхом здійснення відповідних реформ, є важливим етапом розвитку правової держави. Акцентовано, що значна увага, на етапі реформування правоохоронних органів, приділена етичним, моральним нормам, критеріям та принципам яким мають відповідати правоохоронці, розроблено механізми забезпечення доброчесності.

Наголошено, що забезпечення доброчесності в органах правопорядку та прокуратури є одним із напрямків реформування правоохоронних органів, який закріплений в Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки та є однією з рекомендацій Європейської комісії.

Визначено, що дієвим механізмом забезпечення доброчесності серед правоохоронців є перевірка доброчесності яка з 70-х років минулого століття здійснюється в Сполучених Штатах Америки, а згодом набув свого поширення й в інших країнах. Нині перевірку доброчесності запроваджують країни які прагнуть позбутися корупції та перебувають на євроінтеграційному шляху, в тому числі сусідні країни України, а саме: Угорщина, Румунія та Республіка Молдова. Україна також з 2014 року запровадила перевірку доброчесності суддів, працівників Національного агентства з питань запобігання корупції. Крім того, дана перевірка здійснюється щодо окремих правоохоронних органів (прокуратури, Національного антикорупційного бюро України та Бюро економічної безпеки України), натомість найчисельніших орган правопорядку України, Національна поліція, дану перевірку не здійснює, хоча така перевірка була передбачена в двох законопроектах та в антикорупційних програмах Національної поліції.

Зроблено висновок, що для реалізації Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки та рекомендацій Європейської комісії необхідно запровадити перевірку доброчесності в Національній поліції України.

Ключові слова: доброчесність, перевірка доброчесності, правоохоронні органи, Національна поліція України, корупція.

Azarenko T.I. Administrative and legal prerequisites for introduction integrity checks in the National Police as one of the stages of reforming law enforcement agencies of Ukraine.

The article examines the administrative and legal prerequisites for the introduction of integrity checks in the National Police as one of the stages of law enforcement reform.

It was noted that the improvement of the organization and activity of law enforcement agencies, through the implementation of relevant reforms, is an important stage in the development of the rule of law. It was emphasized that, at the stage of reforming law enforcement agencies, considerable attention was paid to ethical and moral standards, criteria and principles to which law enforcement officers must comply, mechanisms for ensuring integrity were developed.

It was emphasized that ensuring integrity in law enforcement agencies and the prosecutor's office is one of the areas of reform of law enforcement agencies, which is enshrined in the Comprehensive Strategic Plan for the Reform of Law Enforcement Agencies as a Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023-2027 and is one of the recommendations of the European Commission.

It was determined that an effective mechanism for ensuring integrity among law enforcement officers is an integrity check, which has been carried out in the United States of America since the 70s of the last century, and later spread to other countries. Currently, integrity checks are being introduced by countries that are trying to get rid of corruption and are on the path to European integration, including neighboring countries of Ukraine, namely: Hungary, Romania and the Republic of Moldova. Since 2014, Ukraine has also introduced an integrity check of judges and employees of the National Agency for the Prevention of Corruption. In addition, this check is carried out in relation to individual law enforcement agencies (the prosecutor's office, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine and the Bureau of Economic Security of Ukraine), on the other hand, the most numerous law enforcement agency of Ukraine, the National Police, does not carry out this check, although such a check was provided for in two draft laws and in anti-corruption programs National Police.

It was concluded that in order to implement the Comprehensive Strategic Plan for reforming law enforcement agencies as part of the security and defense sector of Ukraine for 2023-2027 and the recommendations of the European Commission, it is necessary to introduce an integrity check in the National Police of Ukraine.

Key words: integrity, integrity check, law enforcement agencies, National Police, corruption.

Постановка проблеми. В травні 2023 року Указом Президента України № 273/2023 схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, метою якого є підвищення пріоритетності реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони, забезпечення його модернізації й приведення у відповідність із стандартами, яких повинна досягти Україна на шляху до членства у ЄС [1].

Одним із напрямів реформування органів правопорядку, що визначений в Комплексному стратегічному плані є удосконалення механізмів внутрішнього контролю та запобігання корупції, застосування єдиних критеріїв і стандартів доброчесності для перевірки співробітників усіх органів правопорядку та прокуратури, а також їхнього постійного моніторингу; впровадження єдиних етичних принципів для співробітників органів правопорядку та прокуратури.

Впровадження даного напряму в цілому та перевірка за єдиними критеріями та стандартами доброчесності співробітників усіх органів правопорядку та прокуратури зокрема, в тому числі й поліцейських, може стати важливим етапом реформування органів правопорядку, адже його мета сприяти зниженню корупції в правоохоронних органах та підвищити довіру громадян до правоохоронних органів. Крім того, удосконалення даних механізмів є важливим аспектом для розвитку країни в цілому та є невід'ємним етапом на євроінтеграційному шляху, тому дана тематика є актуальною, має теоретичне та практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення доброчесності поліцейських є широко дослідженою темою серед зарубіжних науковців. Натомість вітчизняними науковцями дана тема малодосліджена. Окремі аспекти даного питання розглядала Гаврилюк Л.В., Писанець В.А. досліджував перевірку доброчесності в правоохоронних органах в цілому, Браверман О.О. в своїх роботах розглядала механізми забезпечення доброчесності працівників Національного антикорупційного бюро України. Водночас, питання впровадження перевірки доброчесності в Національній поліції, як одного з етапів реформування правоохоронних органів, у вітчизняній науці присвячено недостатньо уваги, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Метою статті є дослідження механізмів забезпечення доброчесності в Національній поліції в контексті реформування правоохоронних органів України.

Виклад основного матеріалу. Питання реформування правоохоронних органів, за часи незалежності, виникало неодноразово, адже, як слушно зазначив Семко М.О., існування демократії

без ефективної системи захисту й охорони прав людини та громадянина є неможливим. Одним із найбільш важливих показників рівня цивілізованості суспільства є реальність забезпечення прав і свобод людини, «людина має отримати від держави ефективний захист не лише у законі, але й на практиці». Саме тому більшість країн світу значну увагу приділяє удосконаленню організації та діяльності правоохоронних органів [2, с. 63].

Найбільш масштабна реформа правоохоронних органів в Україні відбулася в 2014-2015 роках, чому передувало ряд чинників, в тому числі реалізація стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі. Так, підписавши та ратифікувавши в 2014 році Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [3] Україна взяла на себе ряд євроінтеграційних зобов'язань серед яких наближення чинного законодавства України до законодавства ЄС шляхом забезпечення Україною поступового приведення у відповідність своїх чинних законів та майбутнього законодавства до *acquis* ЄС. Крім того, Україна провела ряд реформ у тому числі було реформовано правоохоронні та судові органи, адже згідно з статтею 14 Угоди в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема [3]. В результаті чого було реформовано існуючі правоохоронні органи та створені нові, перелік яких закріплений Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» № 3781-XI від 23 грудня 1993 року [4].

Варто зазначити, що в законодавстві, яке регулює діяльність новостворених та реформованих правоохоронних органів, значну увагу приділено етичним нормам, критеріям та принципам яким мають відповідати правоохоронці, розроблені механізми забезпечення доброчесності шляхом відповідної перевірки. Так, згідно із Законом України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14 жовтня 2014 року [5] прокурор зобов'язаний щорічно проходити таємну перевірку доброчесності, яку проводять підрозділи внутрішньої безпеки в порядку, затвердженому Генеральним прокурором.

Відповідна перевірка визначена й Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» № 1698-VII від 14 жовтня 2014 року [6] та Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» № 1150-IV від 28 січня 2021 року [7], адже перевірка доброчесності це не лише механізм забезпечення доброчесності, а й один з інструментів запобігання корупції.

Згідно з розділом 50 Технічного посібника до Конвенції ООН проти корупції, що підготовлений Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) спільно з Міжрегіональним науково-дослідним інститутом ООН у сфері злочинності та правосуддя (UNICRI), тестування на доброчесність (*integrity testing*) – це метод, який покращує як запобігання корупції, так і кримінальне переслідування корупції, а також є ефективним засобом стримування корупції. Перевірка доброчесності зазвичай використовується за обставин, коли існують дані, які вказують на те, що окрема особа чи декілька осіб, як правило, державні службовці, є корумпованими [8].

Даний метод запобігання корупції не є новим й для низки країн. Із 70-х років минулого століття він активно використовується в Сполучених Штатах Америки для виявлення корупції в поліції. Пізніше перевірка доброчесності була впроваджена в Австралії та деяких європейських країнах. Крім того, перевірка доброчесності активно впроваджується в країнах, які стали членами Європейського Союзу чи перебувають на шляху до членства, як наприклад південно-західні сусіди України: Угорщина, Румунія та Республіка Молдова.

В Угорщині перевірку доброчесності поліцейських, або тест на надійність (*megbízhatósági vizsgálatok*), як зазначено в угорському законодавстві, було сформовано на основі англосаксонського зразку. З 1 січня 2011 року перевірка на надійність є частиною Закону XXXIV 1994 року «Про поліцію» [9].

В Румунії на етапі вступу до ЄС було здійснено ряд антикорупційних програм та розроблено механізми щодо забезпечення доброчесності. В 2005 році за підтримки ЄС та допомоги спеціалістів з Великобританії та Іспанії, згідно із законом № 161/2005, було створено Генеральне антикорупційне управління (DGA), яке є структурою в Міністерстві внутрішніх справ Румунії (MAI) та спеціалізується на боротьбі та запобіганні корупції в Міністерстві, а в 2007 році було створено Національне агентство доброчесності (ANI). Невдовзі після вступу Румунії до ЄС був прийнятий Закон № 38 від 28 березня 2011 року [10] в якому закріплені фундаментальні норми перевірки доброчесності.

На відміну від двох попередніх країн Республіка Молдова, як і Україна, станом на початок 2024 року є кандидатом у члени ЄС, натомість перевірка доброчесності впроваджена в Молдові з 2013 року, яка регулюється окремим Законом № 325 «Щодо оцінки інституційної доброчесності» [11].

Отже, перевірка доброчесності є досить поширеним механізмом забезпечення доброчесності правоохоронних органів сусідніх держав і останнє десятиліття активно впроваджується в Україні. Натомість, найбільший за чисельністю правоохоронний орган України, Національна поліція, дану перевірку не здійснює хоча перевірка доброчесності поліцейських була передбачена ще на етапі реформування поліції в 2015 році.

Так, проектом Закону про Національну поліцію № 1692 пропонувалося здійснювати контроль за діяльністю поліції МВС у формі інспекційної перевірки Служби внутрішньої безпеки або таємної перевірки доброчесності поліцейських. При цьому при проведенні інспекційної перевірки не менше 20 відсотків складу інспекційної групи мали складати правозахисники. Така перевірка мала здійснюватися згідно з положенням про порядок проведення інспекційних перевірок та порядком проведення таємної перевірки доброчесності поліцейських, який мав затверджуватися Кабінетом Міністрів України [12].

Аналогічна норма була передбачена й проектом Закону про поліцію і поліцейську діяльність № 1692-1. Крім того, абзацом 2 та 3 пункту 10 статті 50 даного законопроекту було визначено, що одним із зобов'язань поліцейського є періодичне проходження таємної перевірки доброчесності, яка полягає у створенні обставин і умов, що зумовлюють вчинення корупційного правопорушення певним поліцейським. Згідно із законопроектом, результатом таємної перевірки доброчесності не може бути притягнення поліцейського до адміністративної чи кримінальної відповідальності [13]. Натомість не визначено чи може поліцейський який не пройшов перевірку доброчесності бути притягненим до дисциплінарної відповідальності.

Отже, кожен із законопроектів передбачав запровадження таємної перевірки доброчесності поліцейських. Значною перевагою законопроекту № 1692-1 була наявність дефініції перевірки доброчесності, але жоден із законопроектів не був прийнятий, а в прийнятому 2 липня 2015 року Законі України «Про Національну поліцію» № 580-VIII [14] механізм перевірки доброчесності не закріплений. Натомість значна увага даному питанню приділена в антикорупційних програмах Національної поліції.

Так, в Антикорупційній програмі Національної поліції на 2017 рік, що затверджена Наказом Національної поліції України № 176 від 24 лютого 2017 року [15], визначено, що саме створення ефективного механізму запобігання і протидії корупції, реалізація антикорупційної політики у кадровому менеджменті, забезпечення доброчесності працівників Національної поліції України, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів є пріоритетними напрямками у реалізації антикорупційної політики Національної поліції у рамках виконання Антикорупційної програми Національної поліції.

Подальше впровадження механізмів прозорості, доброчесності, зниження корупційних ризиків в діяльності НПУ та підвищення рівня довіри громадян є метою Антикорупційної програми на 2018 рік, що затверджена Наказом Національної поліції України від 2 квітня 2018 року № 325 [16].

Метою Антикорупційної програми Національної поліції на 2019–2021 роки, яка затверджена Наказом Національної поліції України від 20 березня 2019 року № 246 [17], також серед іншого, є створення ефективних механізмів запобігання корупції, конфлікту інтересів, порушенню етичних стандартів поведінки та забезпечення контролю за дотриманням правил щодо доброчесності працівників поліції.

Пошук таких механізмів продовжується й донині. Незважаючи на те, що в Антикорупційній програмі Національної поліції на 2022–2024 роки, яка затверджена Наказом Національної поліції № 1088 від 30 грудня 2021 року [18], про механізми забезпечення доброчесності не зазначено, значна увага даному питанню приділена в додатках до Програми. В звіті за результатами оцінки корупційних ризиків у діяльності Національної поліції України вказано, що саме можлива недоброчесність поліцейських (посадових осіб поліції, працівників поліції) є одним із чинників корупційного ризику, а в додатку 2 до звіту визначені заходи щодо усунення корупційних ризиків серед яких можна виділити: розробка внутрішньої процедури (інструкцію) виявлення недоброчесних працівників поліції; розробка порядку здійснення перевірок на доброчесність та моніторингу

способу життя працівників поліції, в якому передбачити проведення тестування, в тому числі із використанням поліграфу, працівників органів досудового розслідування на добросовісність.

Дані положення Антикорупційних програм НПУ відповідають положенням визначених в Антикорупційних стратегіях та Конвенції ООН проти корупції (UNCAC) (ратифікована Україною у 2006 році), в якій чітко визначено завдання «сприяти добросовісності, підзвітності та належному управлінню державними справами та державною власністю» [19].

Крім того, забезпечення добросовісності є однією з вимог ЄС. Так, 23 червня 2022 року Європейська рада надала Україні статус кандидата в ЄС, але для подальших кроків Україна мала виконати рекомендації Єврокомісії, значна частина яких стосувалася питань боротьби з корупцією та забезпечення добросовісності посадових і службових осіб органів державної влади, в тому числі шляхом перевірки їх добросовісності.

Згідно зі Звітом Єврокомісії «Україна 2023» [20] Україна, в цілому, виконала поставлені перед нею задачі, тому 8 листопада 2023 року Європейська комісія рекомендувала Європейській раді відкрити переговори про вступ України до ЄС, що є важливим етапом євроінтеграції, але зазначила, що розпочаті реформи потребують подальшого впровадження. В даному Звіті, як і у Висновку Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі [21], значна увага приділена питанням боротьби з корупцією та забезпечення добросовісності, в тому числі добросовісності правоохоронних органів.

В розділі 24 Звіту Єврокомісії визначено, що Україна має певний рівень підготовки до впровадження *acquis* ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. Високо оцінена діяльність правоохоронних органів у захисті країни під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Однак наголошено й на недоліках, які необхідно усунути.

Згідно зі Звітом правова та стратегічна база недостатньо розвинена, механізми добросовісності та підзвітності потребують подальшого зміцнення в усьому правоохоронному секторі. Отже, розпочата в 2014 році реформа правоохоронних органів має бути продовжена.

Висновки. Перевірка добросовісності є одним із механізмів забезпечення добросовісності та превентивним антикорупційним засобом який вже понад 50 років здійснюється в США та донині впроваджується в низці країн. В Україні ж початий процес впровадження механізмів забезпечення добросовісності в правоохоронних органах потребує продовження шляхом впровадження даної перевірки в Національній поліції, що стане одним з етапів реалізації Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки та забезпечить виконання рекомендацій Європейської комісії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733> (дата звернення: 18.03.2024).
2. Семко М.О. Роль правоохоронних органів у демократичній державі <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/80aa4b6e-9607-41f6-a4c0-3e6838789c03/content> (дата звернення: 10.03.2024).
3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 05.03.2024).
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 27.02.2024).
5. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 28.02.2024).
6. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 22.02.2024).
7. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 17.03.2024).

8. UNODC (2009), Technical Guide to the UNCAC, Article 50 II.4.5., p. 186. URL:https://www.unodc.org/documents/corruption/Technical_Guide_UNCAC.pdf (дата звернення: 25.03.2024).
9. Törvény a Rendőrségről 1994. évi XXXIV. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/1994-34-00-00.116#CI> (дата звернення: 23.03.2024).
10. LEGE nr. 38 din 28 martie 2011 privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 20/2009 pentru modificarea art. 13 alin. (2) și (3) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 30/2007 privind organizarea și funcționarea Ministerului Administrației și Internelor și pentru reorganizarea unor unități din subordinea Ministerului Administrației și Internelor. Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 215 din 29 martie 2011. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/Detalii DocumentAfis/127156> (дата звернення: 22.03.2024).
11. Privind evaluarea integrității instituționale Republica Moldova PARLAMENTUL LEGE Nr. 325 din 23-12-2013. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133183&lang=ro (дата звернення: 26.03.2024).
12. Про Національну поліцію: проєкт Закону України № 1692. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=53287 (дата звернення: 24.03.2024).
13. Про поліцію і поліцейську діяльність: проєкт Закону України від 27.01.2015 року № 1692-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=53719 (дата звернення: 19.03.2024).
14. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року. URL: № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 19.03.2024).
15. Про затвердження Антикорупційної програми Національної поліції України на 2017 рік: Наказ Національної поліції України від 24. 02.2017 № 176. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Zapobigannia_korupcii/AntiKorupciini_programy/2018/pakaz%20NPU176.pdf (дата звернення: 01.03.2024).
16. Антикорупційної програми на 2018 рік затверджена Наказом Національної поліції України від 2 квітня 2018 року № 325. URL: <https://kv.npu.gov.ua/pro-politsiia/zapobihannia-i-protydiia-koruptsii/antikoruptsiini-prohramy-npu-otsinka-koruptsiinykh-ryzykiv-u-diialnosti-npu/2018-rik> (дата звернення: 03.03.2024).
17. Антикорупційна програма Національної поліції на 2019–2021 роки затверджена Наказом Національної поліції України від 20.03.2019 № 246. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Natsionalna-politsiya-Ukrayiny-27.03.2019.pdf> (дата звернення: 30.03.2024).
18. Антикорупційна програма Національної поліції на 2022-2024 роки, затверджена Наказом Національної поліції №1088 від 30 грудня 2021 року. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/2/Docs/Korupcia/Antikorupciini_programy/2022-2024/Nakaz_APr_na_2022-2024.pdf (дата звернення: 29.03.2024).
19. United Nations Convention against corruption United Nations Office on drugs and crime. Vienna United Nations New York, 2004 https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf (дата звернення: 18.03.2024).
20. Commission staff working document Ukraine 2023 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy European Commission Brussels, 8.11.2023 SWD(2023) 699 final URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 23.03.2024).
21. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine’s application for membership of the European Union. European Commission. Brussels, 17.06.2022 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0407&qid=1655752361844> (дата звернення: 19.03.2024).